

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

10014 м. Житомир, вул. Небесної Сотні, 11, тел. (0412) 55-01-15, E-mail: nmkptozhytomyr@ukr.net,
ЄДРПОУ 26556261

27.08.2024 № 144

на № _____ від _____

Керівникам ЗП(ПТ)О

**Щодо особливостей використання
деяких адаптованих українських
психодіагностичних методик
та опитувальників у роботі працівників
психологічної служби**

Інформаційно-методичний лист

Дефіцит якісних психодіагностичних інструментів для роботи з усіма учасниками освітнього процесу у закладах освіти, адаптованих до нашого українського суспільства, сьогодні відчувається дуже гостро. Більшість методик – це російські методики, які перекладалися українською мовою, без належних процедур адаптації. Тому, вченим слід зосередити всі зусилля над створенням бази адаптованого українського психодіагностичного інструментарію, що має такі основні психометричні характеристики як надійність та валідність, пройшов стандартні статистичні норми і перевірку практикою, заслужив авторитет у фаховій спільноті.

Процедура адаптації тестів (методик) у вітчизняних психологічних дослідженнях є комплексом заходів, що забезпечує адекватність тесту в нових мовних і соціокультурних умовах його використання [13, с.12]. Серед основних етапів адаптації виділяють: 1) аналіз теоретичної концепції автора тесту; 2) переклад оригінального тексту і супровідних інструкцій на українську мову філологом; 3) експертна оцінка за участі психологів, відповідності перекладу тексту і оригіналу; 4) перевірка валідності і надійності тесту; 5) стандартизація тесту на відповідних вибірках.

У психодіагностиці валідність є найважливішою частиною інформації про методику або тест, адже вказує на міру відповідності між тим, що закладено в конкретну методику або тест, й тим, що вона (він) вимірює та наскільки достовірні дані можна отримати використавши їх [12, с.50]. Надійність – характеристика методики (тесту), що відображає точність психодіагностичних вимірювань, а також стійкість результатів тесту від впливу випадкових сторонніх факторів. [12, с.144]. Стандартизація методики (тесту) досягається через уніфікацію, регламентацію, приведення до єдиних норм проведення і оцінок виконання методики (тесту). З метою зменшення стандартної погрішності рекомендується проводити дослідження не менше, як із 500 особами. Європейська федерація психологічних асоціацій (EFPA), зокрема, висуває вимогу щодо мінімальної вибірки стандартизації у 150 осіб [7, с.50].

Міжнародна тестова комісія (INTERNATIONAL TEST COMMISSION) у 2015 році оновила керівництво щодо проведення та оцінки адаптації або одночасної розробки психологічних і навчальних тестів для використання різними групами населення. Слід відзначити, що дана процедура тривала у часі, потребує професійного підходу до її реалізації.

Керівні принципи Міжнародної тестової комісії для розробників та користувачів щодо перекладу та адаптації тестів в їх професійній практиці такі:

1. Перед здійсненням адаптації отримати необхідний дозвіл від носія прав інтелектуальної власності на тест.
2. Оцінити чи в достатній мірі збігаються визначення та зміст вимірюваних тестом конструктів у цільових популяціях.
3. Мінімізувати вплив будь-яких культурних або лінгвістичних відмінностей, що не мають відношення до передбачуваної мети використання тесту в цільових популяціях.
4. Вибрати спеціалістів із необхідним досвідом для того, що під час процесу перекладу та адаптації були прийняті до уваги лінгвістичні, психологічні та культурні відмінності обох популяцій.
5. Використовувати такі методи та проводити такі процедури перекладу, щоб максимально збільшити придатність тестової адаптації для потрібних груп населення.
6. Надати докази, що інструкції тесту та зміст завдань мають однакове значення для всіх цільових груп населення.
7. Надати докази того, що формати завдань, оціночні шкали, категорії оцінок, тестові стандарти, способи проведення та інші процедури підходять для всіх цільових груп населення.
8. Зібрати експериментальні дані щодо адаптованого тесту для проведення аналізу завдань, оцінки надійності та невеликих досліджень валідності, щоб внести усі необхідні поправки до адаптованого тесту.
9. Вибрати вибірку з характеристиками, відповідними до передбачуваного використання тесту, а також належного розміру та релевантності для емпіричних аналізів.
10. Надати належні статистичні докази еквівалентності конструктів, методів та завдань для усіх передбачених популяцій.
11. Надати докази норм, надійності та валідності адаптованої версії тесту в передбачуваних популяціях.
12. Використовувати належні техніки прирівнювання та методика аналізу даних, коли будуть зв'язувати шкали оцінок з різномовних версій тесту.
13. Підготувати матеріали та інструкції з проведення тесту для мінімізації будь-яких проблем, пов'язаних із культурою та мовою, що можуть бути спричинені такими процедурами проведення тесту, які впливають на валідність зроблених на підставі балів висновків.
14. Точно визначити, яких умов треба строго дотримуватися в усіх досліджуваних популяціях.
15. Глумачити будь-які відмінності в групових результатах спираючись на всю доступну актуальну інформацію.
16. Зіставляти бали популяцій лише коли встановлено рівень інваріантності у звітній шкалі.
17. Надавати технічну документацію з будь-якими змінами, враховуючи докази еквівалентності, коли тест адаптується під нову популяцію.
18. Забезпечити користувачів тесту документами, що сприятимуть успішному застосуванню адаптованого інструмента у контексті нової культури [6, с.34-35].

Рекомендуємо ознайомитись із деякими методиками, опитувальниками та шкалами адаптованими українськими авторами й опублікованими і розміщеними у відкритому доступі у 2021-2023 рр.:

✓ *Адаптована методика «Опитувальник гендерних установок» («Gender Bias Quiz»):*

- **автор:** канадська міжурядова організація «Commonwealth of Learning»; українська адаптація Т. Костіна, к.психол.н., доцент, докторант кафедри психології, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2021;
- **спрямованість:** вивчення гендерних упереджень та підвищення обізнаності про них;
- **вік:** 17-24 роки;
- **для вирішення якого завдання використовується:** визначення рівня гендерних установок особистості;

- **характеристика методики:** опитувальник було розроблено в межах проекту канадської міжурядової організації «Commonwealth of Learning» (COL). Складається з 20 запитань, які містять твердження про певні гендерні установки.

- **джерело:** URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3214> (дата звернення: 17.06.2024).

✓ **Адаптований опитувальник Brief-COPE:**

- **автори:** С. Carver; українська адаптація Т. Яблонська, д.психол.н., професор, кафедра психології розвитку Київський національний університет імені Тараса Шевченка; О. Вернік, к.психол.н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, лабораторія екологічної психології Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Г. Гайворонський, бакалавр психології, факультет психології Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023;

- **спрямованість:** дослідження для вимірювання копінг-поведінки особистості;

- **вік:** від 17 до 44 років;

- **для вирішення якого завдання використовується:** Brief COPE включає 14 підшкал: активне подолання, планування, позитивний рефреймінг, прийняття, гумор, звернення до релігії, використання емоційної підтримки, використання інструментальної підтримки, самовідволікання, заперечення, вираження емоцій, вживання психоактивних речовин, поведінкове розмежування та самозвинувачення. Ці підшкали можна класифікувати за трьома вимірами вищого порядку: подолання, орієнтоване на проблему; подолання, орієнтоване на емоції; уникання подолання;

- **характеристика методики:** українська версія методики Brief COPE inventory (Carver, 1997) може використовуватися у дослідженнях для вимірювання копінг-поведінки особистості в процесі планування і реалізації психологічної допомоги. Складається з 28 запитань, 14 шкал.

- **джерело:** URL: <https://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight/article/view/149> (дата звернення: 17.06.2024).

✓ **Адаптований метод «Семантичний диференціал»:**

- **автори:** Ч. Осгуд; адаптація: С. Яновська, к.психол.н., доцент ЗВО кафедри прикладної психології Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; П. Севост'янов, к.психол.н., викладач ЗВО кафедри прикладної психології Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Р. Туренко, старший викладач ЗВО кафедри англійської мови Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;

- **спрямованість:** визначення ставлення особистості до доволі широкого кола явищ за трьома основними ортогональними чинниками: активність (активний-пасивний), оцінка (хороший-поганий) і сила (сильний-слабкий);

- **вік:** (24,01±11.95 років);

- **для вирішення якого завдання використовується:** визначення ставлення до себе за 3 основними ортогональними чинниками; визначення того, як знання або значення понять організовані в свідомості людей;

- **характеристика методики:** метод семантичного диференціалу є різновидом семантичної рейтингової шкали, що дозволяє вимірювати конотативні значення різноманітних понять (терміни, об'єкти, події, дії, ідеї тощо). Завдяки цьому методу можна фіксувати афективні та когнітивні компоненти понять;

- **джерело:** URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/22249> (дата звернення: 18.06.2024).

✓ **Коротка версія шкали когерентності А. Антоновські:**

- **автори:** А. Антоновські; адаптація Т. Хомуленко, д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди; Ю. Гресь, аспірант кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023;

- **спрямованість:** дослідження почуття когерентності особистості;

- **вік:** від 21 до 64 року;

- **для вирішення якого завдання використовується:** визначення загальної міри розвитку почуття когерентності особистості;
- **характеристика методики:** у результаті стандартизації україномовного варіанту опитувальника було створено його коротку одношкальну версію, що містить вісім пунктів, сумарний показник за якими дозволяє визначити загальну міру розвитку почуття когерентності;
- **джерело:** URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/13448> (дата звернення: 18.06.2024).
- ✓ **Адаптована методика «Шкала оптимістичного стану» (ШОС), англomовної методики «State Optimism Measure (SOM)»:**
 - **автори:** R. A. Millstein et.al.; адаптація О. Савченко, д.психол.н., професор кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана; Д. Лавриненко, старший викладач кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, 2023;
 - **спрямованість:** вимірювання міри оптимістичного стану чинників особистості (стану здоров'я, контексту, емоційного настрою людини та ін.);
 - **вік:** особи юнацького віку;
 - **для вирішення якого завдання використовується:** вимірювання оптимістичного стану особистості;
 - **характеристика методики:** запропонована методика «Шкала оптимістичного стану» (ШОС), що складається з 7 тверджень, спрямована на виявлення інтегрального показника – міри оптимістичного стану. Адаптована методика постає першим україномовним психодіагностичним інструментом для вимірювання оптимістичного стану, що характеризується достатніми психометричними властивостями;
 - **джерело:** URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/202> (дата звернення: 05.07.2024).
- ✓ **Опитувальник «Соціо-емоційна компетентність»:**
 - **автор:** А. Шашенкова, аспіранка кафедри психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди, молодший науковий співробітник ДУ «ІОЗДП НАМН», м. Харків, 2023;
 - **спрямованість:** вимірювання рівня розвитку соціо-емоційної компетентності;
 - **вік:** від 16 років;
 - **для вирішення якого завдання використовується:** сформованість компонентів для виявлення рівня розвитку соціо-емоційної компетентності за шкалами: С-ЕО – шкала «Соціо-емоційна обізнаність»; Су – шкала «Самоусвідомлення»; Ск – шкала «Самокерування»; С-ЕУ – шкала «Соціо-емоційне усвідомлення»; СК – шкала «Соціальне керування»; Се – шкала «Самоефективність»;
 - **характеристика методики:** за своїм типом опитувальник є вербальним, налічує 54 твердження. Підрахунок здійснюється сумуванням сирих балів за окремими шкалами для встановлення сформованості компонентів, а також за всіма питаннями для виявлення рівня розвитку соціо-емоційної компетентності. С-ЕО – шкала «Соціо-емоційна обізнаність»; Су – шкала «Самоусвідомлення»; Ск – шкала «Самокерування»; С-ЕУ – шкала «Соціо-емоційне усвідомлення»; СК – шкала «Соціальне керування»; Се – шкала «Самоефективність»;
 - **джерело:** URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/13449> (дата звернення: 05.07.2024).
- ✓ **Методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)):**
 - **автори:** P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, M. Kinderman; адаптація Л. Карамушка, дійсна членкиня НАПН України, докторка психологічних на д.психол.н., професорка, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; К. Терещенко, д.психол.н., старша наукова співробітниця лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; О. Креденцер, д.психол.н., доцентка, провідна наукова співробітниця

лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022;

- **спрямованість:** вимірювання загального благополуччя особистості з урахуванням фізичного та психологічного здоров'я, стосунків та середовища;
- **вік:** від 18 до 75 років;
- **для вирішення якого завдання використовується:** визначення рівня: 1) «психологічного благополуччя» (здатність контролювати своє життя, відчувати оптимізм з приводу майбутнього, впевненість у своїх власних думках і переконаннях, рости і розвиватися як особистість тощо); 2) «фізичного здоров'я та благополуччя» (задоволеність фізичним здоров'ям, якістю сну, здатність працювати та здійснювати свою повсякденну життєву активність, займатись спортом і відпочивати, відсутність депресії, тривоги тощо); 3) «стосунків» (комфортність у ставленні та спілкуванні з іншими людьми, наявність щасливих дружніх і особистих відносин, здатність звернутись за допомогою до інших, задоволеність своїм сексуальним життям тощо) та загальний показник суб'єктивного благополуччя.
- **характеристика методики:** опитувальник включає три субшкали: «психологічне благополуччя», «фізичне здоров'я та благополуччя» та «стосунки», а також вимірює загальний показник суб'єктивного благополуччя;
- **джерело:** URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opep/article/view/364> (дата звернення: 05.07.2024).

✓ **Методика «Шкала позитивного ментального здоров'я» (Positive Mental Health Scale (PMH-scale)):**

- **автори:** J. Lukat, J. Margraf, R. Lutz, W.M. van der Veld, E. S. Becker; адаптація: Л. Карамушка, дійсна членкиня НАПН України, д.психол.н., професорка, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; К. Терещенко, д.психол.н., старша наукова співробітниця лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; О. Креденцер, д.психол.н., доцентка, провідна наукова співробітниця лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022;
- **спрямованість:** визначення позитивної спрямованості ментального здоров'я, що є дуже суттєвим, оскільки позитивно «забарвлює» життєву активність людини, що дозволяє, на відміну від так званого «негативного психічного здоров'я», зберігати стресостійкість та встановлювати соціальні контакти з людьми;
- **вік:** від 18 до 75 років;
- **для вирішення якого завдання використовується:** дослідження показників низького, середнього та високого рівня позитивного ментального здоров'я;
- **характеристика методики:** методика розроблена для вимірювання внутрішніх факторів позитивного психічного здоров'я;
- **джерело:** URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opep/article/view/364> (дата звернення: 05.07.2024).

✓ **Методика «Короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-Профайлер»:**

- **автори:** Дж. Батлер і М. Керн; адаптація: О. Савченко д.психол.н., професор, професор кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана; Д. Лавриненко, старший викладач кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана;
- **спрямованість:** психологічна діагностика рівня благополуччя особистості;
- **вік:** 17-23 роки;
- **для вирішення якого завдання використовується:** вимірювання різних аспектів добробуту особистості;
- **характеристика методики:** методика включає 23 твердження, які утворюють 8 субшкал і одну загальну шкалу «Благополуччя», що враховує значення за п'ятьма складниками моделі добробуту особистості М. Селігмана. Бали розраховуються як середнє

значення елементів, що входять до складу кожного фактору: позитивні емоції, залученість, відносини, сенс, досягнення, добробут, негативні емоції, здоров'я;

• **джерело:** Савченко О. В., Лавриненко Д. Г. Короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-Профайлер»: адаптація методики та її психометричні властивості. *Науковий журнал «Габітус»*. Випуск 52, 2023. С.167-178. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.52.29> (дата звернення: 05.07.2024).

Список використаних джерел

1. Адаптована методика «Опитувальник гендерних установок» («Gender Bias Quiz»). URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3214> (дата звернення: 17.06.2024).
2. Адаптований метод «Семантичний диференціал». URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/22249> (дата звернення: 18.06.2024).
3. Адаптована методика «Шкала оптимістичного стану» (ШОС), англomовної методики «State Optimism Measure (SOM)». URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/202> (дата звернення: 05.07.2024).
4. Адаптований опитувальник Brief-COPE. URL: <https://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight/article/view/149> (дата звернення: 17.06.2024).
5. Коротка версія шкали когерентності А. Антоновські. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/13448> (дата звернення: 18.06.2024).
6. Керівництво Міжнародної тестової комісії з перекладу та адаптації тестів. Друга редакція (Цитовано: *INTERNATIONAL TEST COMMISSION (2010). ITC GUIDELINES FOR TRANSLATING AND ADAPTING TESTS (SECOND EDITION)*). [HTTP://WWW.INTESTCOM.ORG]). URL: // <https://vpa.org.ua/test-committee/edini-psihodiagnostichni-standarti/> (дата звернення: 18.06.2024).
7. Мазяр О. В., Фещук В. В. Основи психометрики: методичні рекомендації до навчальних занять здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 053 Психологія. Житомир, 2022. 108 с.
8. Методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB). URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/ojep/article/view/364> (дата звернення: 05.07.2024).
9. Методика «Короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-Профайлер»». Савченко О. В., Лавриненко Д. Г. Короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-Профайлер»: адаптація методики та її психометричні властивості. *Науковий журнал «Габітус»*. Випуск 52, 2023. С.167-178. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.52.29> (дата звернення: 05.07.2024).
10. Методика «Шкала позитивного ментального здоров'я» (Positive Mental Health Scale (PMH-scale). URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/ojep/article/view/364> (дата звернення: 05.07.2024).
11. Опитувальник «Соціо-емоційна компетентність». URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/13449> (дата звернення: 05.07.2024).
12. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ. Академвидав, 2006. 424 с.
13. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; ред. Н. А. Побірченко. Київ. 2007. 274 с.

Директор

Валентина ВАСИЛЬЧУК